

ΕΜΠΟΡΙΚΕΣ ΕΤΑΙΡΙΕΣ ΣΤΗΝ ΥΔΡΑ 1792 – 1820

ΥΠΟ
ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΕΜ. ΡΟΔΟΛΑΚΗ

Ἡ ὑπαρξὴ ἐταιρικῶν μορφῶν κατὰ τὴν τουρκοκρατία ἔχει ἐπισημανθεῖ, χω-
ρὶς ὅμως νὰ ἔχει μελετηθεῖ ἐπαρκῶς¹.

Στὴν παροῦσα μελέτη θὰ γίνῃ προσπάθεια νὰ ἐρευνηθεῖ τὸ θέμα στὴν Ὑδρα.
Οἱ πηγὲς εἶναι σχετικὰ ἐπαρκεῖς· πρόκειται γιὰ ἀνέκδοτα δικαιοπρακτικὰ ἔγγραφα
ποὺ βρίσκονται στὸ Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο Ὑδρας² καὶ δημοσιεύονται στὸ τέλος σὰν
παράρτημα³, καλύπτοντας μίαν περίοδο ἀπὸ τὸ 1792 μέχρι καὶ τὸ 1820.

Ἡ περίοδος αὐτὴ σημειώνεται στὴν ἀρχὴ τῆς μὲ τὴ μέγιστη οἰκονομικὴ ἀνά-
πτυξή τῆς Ὑδρας καὶ στὸ τέλος τῆς μὲ τὴν οἰκονομικὴ κρίση ποὺ αἰνεῖται νὰ κυρι-
αρχεῖ στὸν ἐλλαδικὸ χῶρο τὴς παραμονῆς τῆς ἐπανάστασης τοῦ 1821⁴. Στὴν Ὑδρα

1. Ἀπὸ τὴ φτωχὴ βιβλιογραφία σημειώσω ἑνδεκατικῶς: D. C. G o f a s, Esquisse d'une
histoire du droit commercial grec sous la domination ottomane (Atti di terzo congresso
internazionale della società italiana di storia del diritto: La formazione storica del diritto
moderno in Europa, vol. III), Firenze 1977, 1087 - 1104, ἰδιαίτερα σ. 1099, Ἀ. Θ. Δ ρ α κ ᾶ-
κ η, Ἡ Σῦρος ἐπὶ Τουρκοκρατίας, τ. Β'. Ἡ δικαιοσύνη καὶ τὸ δίκαιον, «Ἐπετηρὶς τῆς ἐταιρείας
Κυκλαδικῶν Μελετῶν», ΣΤ' (1967), 290 ἐπ., Κ ὠ σ τ α Κ α τ η φ ὅ ρ η, Οἱ ἐμπορικὲς συντροφίαι
στὴ Λευκάδα σύμφωνα μὲ τὸ ἀρχεῖο τοῦ Γ. Ζαμπέλη (1734 - 1743), «Μνήμων», 10 (1985), 270 -
292, Ἀ. Κ ι ᾶ ν τ ο υ - Π α μ π ο ὗ κ η, Ἐμπόριον καὶ Ἐμπορικὸν Δίκαιον ἐπὶ τουρκοκρατίας
ὡς συντελεσθὰι τῆς ἐπαναστατικῆς συνειδήσεως τῶν Ἑλλήνων, «Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς τῆς
Α.Β.Σ.Θ.», 3 (Θεσσαλονίκη, 1971), 27 - 48.

2. Τὸ Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο Ὑδρας θ' ἀναφέρεται τοῦ λοιποῦ συντομογραφικῶς: Ι.Α.Υ.

3. Τὰ δημοσιευόμενα ἔγγραφα ὑπ' ἀριθμ. 1-9 ἔχουν σταχυολογηθεῖ ἀπὸ μεγάλη ὁμάδα λυ-
τῶν δικαιοπρακτικῶν ἐγγράφων τοῦ Ι.Α.Υ. καὶ εἶναι τοποθετημένα σὲ τρία ξύλινα κιβώτια μὲ
τὴν ἐνδειξὴ «ΣΥΜΒΟΛΑΙΑ». Τὰ ἔγγραφα αὐτὰ ἔχουν ταξινομηθεῖ καὶ ἀριθμηθεῖ. Ὁ ἀριθμὸς
τοῦ ἐγγράφου εἶναι ὁ ἀναγραφόμενος στὸ ἄκρο ἀριστερὰ μετὰ τὸ Ι.Α.Υ. Τὰ ὑπ' ἀριθ. 10 καὶ 11
προέρχονται ἀπὸ χειρόγραφο κώδικα τοῦ Ι.Α.Υ. ὁ ὁποῖος περιέχει ἀντίγραφα διαφόρων πράξεων
ἀπὸ 1/5/1819 μέχρι 13/12/1823. Ὁ Ἀ. Λιγνὸς ἔχει δημοσιεύσει ὁρισμένες πράξεις ἀπ' αὐτὸν καὶ
τὸν ἀναφέρει ὡς Κώδικα 18 (βλ. Ἀ. Ἀ ι γ ν ο ὕ, Ἀρχεῖον Κοινότητος Ὑδρας, 6, Πειραιᾶς 1925).

4. Β. Κ ρ ε μ μ υ δ ᾶ, Ἡ οἰκονομικὴ κρίση στὸν ἐλλαδικὸ χῶρο στὶς ἀρχὲς τοῦ 19ου αἰῶνα
καὶ οἱ ἐπιπτώσεις τῆς στὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821, «Μνήμων», 6 (1976), 16 - 33.

παρατηρούμε, επίσης, στις αρχές του 19ου αιώνα την οργάνωση και θεσμοποίηση ενός διοικητικού συστήματος, την κωδικοποίηση του έθιμικού δικαίου και την εμφάνιση περισσότερο σύνθετων θεσμών, ιδιαίτερα του ναυτικού και εμπορικού δικαίου.

Ειδικότερα για τις εμπορικές εταιρίες, ούτε ο Ναυτεμπορικός νόμος της 1/2/1804⁵ ούτε ο πληρέστερος Αστικός και Ναυτεμπορικός νόμος της 1/5/1818⁶ ούτε και οι άλλοι νόμοι και θεσπίσματα⁷ κάνουν κάποια μνεία γι' αυτές. Τοῦτο δὲ σημαίνει πὼς ἦταν ἄγνωστες⁸. Μὲ τοὺς ὅρους «συντροφία, συντροφία ἐμπορική, συντροφική ἐπιχείρηση,...»⁹ χαρακτηρίζονται στὰ ἔγγραφα μας οἱ διάφορες εταιρικές μορφές.

Στὴ συνέχεια θὰ περιγραφεῖ ἡ κάθε μία ἀπ' αὐτὲς τὲς εταιρίες, προσπαθώντας νὰ ἐντοπίσουμε τὰ στοιχεῖα δικαίου ποὺ ἐμπεριέχονται.

1.— «Συντροφία μεσιακή» κύρ Δημήτρη Μπαροῦ καὶ μάστρο Ἀναστάση Ψωμά (ἔγγραφα 1, 2 καὶ 3) :

Ὁ κύρ Δ. Μπαροῦ καὶ ὁ μάστρο Ἀ. Ψωμάς εἶχαν συστήσει ἐταιρία μὲ ἀντικείμενο ἓνα φούρνο. Ἐπειδὴ ὅμως πέθανε ὁ Ἀ. Ψωμάς, ὁ γυὸς του Ἡλίας μὲ τὸν ἐταῖρο ποὺ ἀπόμεινε ἀποφάσισαν νὰ παρατείνουν τὲς διαφορὲς ποὺ εἶχαν προκύψει σὲ διαιτησία (ἔγγρ. 1). Ἀκολουθεῖ ἡ διαιτητικὴ ἀπόφαση (ἔγγρ. 2) καὶ τὸ ἐξοφλητικὸ ἔγγραφο τῶν μερῶν (ἔγγρ. 3)¹⁰, τὸ ὁποῖο περιέχει τὲς δηλώσεις τους, τὴν ἀμοιβαία ἀπαλλαγὴ τους καὶ τὴ λύση τῆς ἐταιρείας λόγω θανάτου τοῦ ἑνὸς ἐταῖρου.

α) Ἐγγραφο καταστατικὸ τῆς ἐταιρείας (εταιρικό) δὲν φαίνεται νὰ ὑπῆρξε. Ρητῶς ὅμως ἀναφέρεται πὼς οἱ ἐταῖροι εἶχαν «συμφωνίαν» (ἔγγρ. 2, στ. 2), δηλαδή ὅτι ὑπῆρξε σύμβαση (ἀδιάφορο ἀν ἦταν γραπτὴ ἢ προφορική), πολλὰ στοιχεῖα τῆς ὁποίας προκύπτουν ἀπ' τὰ ἔγγραφα.

β) Ἐταῖροι εἶναι δύο. Ἡ συμμετοχὴ τοῦ καθένα εἶναι κατὰ 50 %. Τοῦτο

5. Ἀ. Λιγνός, Ἱστορία τῆς Νήσου Ὑδρας, 1, Ἀθήνα 1946, 249 - 251.

6. Ἀ. Λιγνός, ὁ.π. 257 - 267.

7. Ἀ. Λιγνός, ὁ.π. 247 ἐπ.

8. Καὶ γιὰ ἄλλους θεσμοὺς συναντᾶμε τὴν ἴδια σιωπὴ, ὅπως π.χ. γιὰ τοὺς πιστωτικούς τίτλους. Βλ. Ἰ. Μανιατόπουλου, Πιστωτικοὶ τίτλοι ἐν Ὑδρᾷ (1757 - 1821), Ἀθήνα 1971.

9. Οἱ ὅροι «συντροφία - σύντροφος» ἔχουν ἀντικαταστήσει αἰῶνες πρὶν τὸ 1821 τοὺς ἀντίστοιχους τοὺς «κοινωνία - κοινωνός» τοῦ βυζαντινοῦ δικαίου. Σὲ ὅλα τὰ νομικά καὶ νομοκανονικά ἔργα τοῦ μεταβυζαντινοῦ δικαίου, ποὺ ἔχουν γραφτεῖ στὴ λαϊκὴ γλῶσσα, εἴτε εἶναι πρωτότυπα, εἴτε ἀποτελοῦν «παραφράσεις», συναντᾶμε τὸ «συντροφία - σύντροφος». Ἀκόμα καὶ στὸ βυζαντινὸ μαθηματικὸ βιβλίον τοῦ 15ου αἰῶνα (ἀπὸ τὸ χφ. Vindobonensis phil. gr. 65) οἱ ὅροι αὐτοὶ χρησιμοποιοῦνται εὐρύτατα (Βλ. H. Hunger καὶ K. Vogel, Ein byzantinisches Rechenbuch des 15. Jahrhunderts, Wien 1963).

10. Στὸ Ι.Α.Υ. ὑπάρχει πανομοιότυπο ἀντίγραφο τοῦτου τοῦ ἔγγραφου (Ι.Α.Υ., Συμβόλαια, 38) μὲ μόνη διαφορὰ πὼς ὁ στίχος 10 φέρει τὴν ὑπογραφή τοῦ ἄλλου συμβαλλόμενου, ὡς ἐξῆς: «Ὑλίας τοῦ μαστροῦ Ἀναστάσι βεβεδνον».

προκύπτει σαφώς από την έκφραση «εἰς συντροφίαν μεσιακήν» (ἔγγρ. 3, στ. 3).

γ) Κεφάλαιο - συνεισφορές τῶν ἐταίρων : Ἡ συνεισφορά τοῦ Ἀ. Ψωμᾶ εἶναι νὰ δουλεύει στὸ φούρνο. Καὶ ἀπὸ τὸ προτακτικὸ «μάστρο» καὶ ἀπὸ τὸ ἐπώνυμό του «Ψωμᾶς» ἐπιβεβαιώνεται τὸ ἐπάγγελμά του, τοῦ φούρναρη. Ὁ Δ. Μπαροῦ ἔχει τὸ φούρνο, καὶ τοῦτος εἶναι ἡ συνεισφορά του. Ἄν προσφέρει καὶ προσωπικὴ ἐργασία σὰ φούρναρη ἢ ἂν ἀσχολεῖται μὲ τὸν καθαρὰ ἐμπορικὸ τομέα τῆς ἐπιχείρησης (προμήθεια πρώτων ὑλῶν, διάθεση προϊόντων κ.λπ.) δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἐξακριβωθεῖ.

Δὲν εἶναι ἐπίσης δυνατὸ νὰ προσδιορισθεῖ μὲ βεβαιότητα ἂν ὑπῆρξε ἀπαρχῆς κεφάλαιο σὲ μετρητά, δηλαδὴ ἂν οἱ ἐταῖροι κατέβαλαν καὶ μετρητά (εἰσφορές σὲ χρῆμα) ἢ ἂν μονάχα ἡ συνεισφορά σὲ εἶδος τῶν ἐταίρων ἀποτελέσει τὸ πρῶτο ἐταιρικὸ κεφάλαιο.

δ) Ἀντικείμενο τῆς ἐταιρίας εἶναι ὁ φούρνος. Κατὰ συνέπεια σκοπὸς τῆς εἶναι νὰ λειτουργήσῃ αὐτὸς ὁ φούρνος, «ὁ φούρνος τοῦ Μπαροῦ», καὶ ὅλη αὐτὴ ἡ ἐπιχείρηση, τὸ φουρνάριο, ἀποτελεῖ καὶ τὸ ἀργαστήριον.

ε) Διάρκεια τῆς ἐταιρίας δὲν ἔχει προσδιορισθεῖ. Ἀπὸ τὸ λόγο ποὺ λύνεται (θάνατος ἐταίρου), τὴν έκφραση «ὁ Ἀ. Ψωμᾶς ἐδουλέυσεν» (ἔγγρ. 3, στ. 2) καὶ γενικὰ ἀπ' τὰ συμφραζόμενα συμπεραίνουμε πὺς θὰ ἦταν ἀορίστου διάρκειας καὶ δὲν θὰ λυόταν ἂν δὲ μεσολαβούσε ὁ θάνατος τοῦ Ψωμᾶ.

στ) Λύση τῆς ἐταιρίας : Ὁ θάνατος τοῦ ἐταίρου, ἐν προκειμένῳ, λύνει τὴν ἐταιρία καὶ δὲ συνεχίζεται μὲ τοὺς κληρονόμους του καὶ αὐτὸν ποὺ ἀπόμεινε. Ὁ κληρονόμος μὲ τὸν ἐταῖρο ποὺ ἀπόμεινε καταφεύγουν σὲ διαιτησίαν γιὰ νὰ κριθοῦν οἱ διαφορές ποὺ προκύψανε. Οἱ διαιτητὲς (ἔγγρ. 2) κάνουν διαπίστωση τοῦ ἐνεργητικοῦ καὶ παθητικοῦ : α) πρῶτα - πρῶτα ἐκκαθαρίζουν τὸ κεφάλαιο (σηρμαγιὰ) ἀπὸ τὰ χρέη σὲ τρίτους (700 γρόσια ξένα-στ. 4), ποὺ ὀφείλει νὰ τὰ ἐξοφλήσῃ ἡ ἐταιρία (τὸ ἀργαστήρι). Τὰ ἀτομικὰ ὅμως χρέη τῶν ἐταίρων (400 γρόσια χρέος ἐδικόν του τοῦ μαστροαναστάση - στ. 5), ἔστω καὶ ἂν ἔχουν χρησιμοποιηθεῖ στὸ σχηματισμὸ τῆς σηρμαγιᾶς, ὀφείλει νὰ τὰ ἐξοφλήσῃ ἐξ ἰδίων καὶ μὲ τὸν τόκο τους ὁ ὀφειλέτης ἐταῖρος, καὶ ἐπειδὴ ἐκεῖνος ἔχει πεθάνει, ὁ κληρονόμος του καὶ β) διαπιστώνουν πὺς οἱ ὑπόλοιποι λογαριασμοὶ καὶ τὰ βερεσέδια (δηλ. οἱ ὀφειλὲς τρίτων ποὺ ἔχουν πιστωθεῖ) καθὼς καὶ τὰ νοίκια καὶ οἱ μισθοὶ τῶν βοηθῶν - ἐργατῶν «εἶναι τῆς συντροφίας» (στ. 9 - 10), δηλαδὴ ἀνήκουν στὴν ἐταιρικὴ περιουσία καὶ συνεπῶς ὑπάγονται, ἀνάλογα μὲ τὸ εἶδος τους, στὸ ἐνεργητικὸ ἢ στὸ παθητικὸ.

Παρ' ὅλα αὐτὰ οἱ διαιτητὲς δὲ θὰ προβοῦν στὴ λύση τῆς ἐταιρίας. Ὁ ἐταῖρος ποὺ ἀπόμεινε καὶ ὁ κληρονόμος αὐτοῦ ποὺ πέθανε θὰ ὑπογράψουν «ἐξοφλητικὰ γράμματα» ὅπου θὰ δηλώνουν τὴν πλήρη ἐξόφληση τῶν λογαριασμῶν καὶ τὴ λύση τῆς

εταιρίας. Ἀξίζει νὰ τονισθεῖ ἡ ιεράρχηση τῶν θεμάτων ποὺ γίνεται στὴ διαιτητικὴ ἀπόφαση. Πρῶτα-πρῶτα γίνεται λόγος καὶ ρυθμίζεται τὸ θέμα τῶν χρεῶν σὲ τρίτους καὶ κατόπιν ὅλα τ' ἄλλα.

ζ) Νομικὴ Προσωπικότητα: Οἱ διαιτητὲς σαφῶς διαχωρίζουν ἀπὸ τοὺς ἐταίρους τὴν ἐταιρία θεωρώντας τὴν ὑποκείμενο δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεων, ποὺ προκύπτουν ἀπὸ τὶς ἐταιρικὲς συναλλαγές «....ἔχει νὰ τ' ἀποκριθῇ ὁ, καὶ ὄχι τὸ ἄργαστῆρι..... εἶναι τῆς συντροφίας» (ἐγγρ. 3, στ. 6-7, 9-10). Ἀκόμα ἡ ἐταιρία, μ' αὐτὴ τὴν ἔννοια, ὀφείλει τοὺς μισθοὺς τῶν ἐργατῶν καὶ τὰ νοίκια. Δηλαδή καταρτίζει συμβάσεις μίσθωσης πράγματος καὶ ἐργασίας ἢ, ἔστω, ἀναλαμβάνει ὑποχρεώσεις ἀπὸ παρόμοιες συμβάσεις. Συνεπῶς ἀναγνωρίζεται πὺς ἡ ἐταιρία δρᾷ σὰν ὑποκείμενο δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεων. Μ' αὐτὴ τὴν ἔννοια δέχονται ἓνα εἶδος νομικῆς προσωπικότητας.

η) Εἶδος ἐταιρίας: Ἀναμφισβήτητα, ἔχουμε μπροστὰ μας μιὰ προσωπικὴ ἐταιρία. Ἐταιρία ἐμπορικὴ, μὲ νομικὴ προσωπικότητα, μὲ καθορισμένη τὴ συμμετοχὴ τῶν ἐταίρων, ποὺ κρατᾷ βιβλία (ταφτέρια - ἐγγρ. 2, στ. 2). Δὲ μᾶς δίνονται στοιχεῖα γιὰ τὴν ὑπαρξὴ ἐπωνυμίας ποὺ νὰ ἐξαρτῆται ἀπὸ τὰ ὀνόματα τῶν ἐταίρων. Βέβαια, σ' ἓνα περιορισμένο τόπο «ὁ φράσις τοῦ Μπαροῦ» (ἐγγρ. 3, στ. 2-3), ὅπως θὰ ἦταν γνωστός, ἔδωκε μιὰ ἐπωνυμία ἐξαρτημένη ἀπὸ τοὺς συγκεκριμένους ἐταίρους. Δὲν ἀρκεῖ ὅμως αὐτὸ. Τα ἐγγράφα δὲ μᾶς δίνουν ἐπίσης στοιχεῖα θετικὰ ἢ ἀρνητικὰ γιὰ κάποια εὐθύνῃ τῶν ἐταίρων ἀπέναντι σὲ τρίτους ποὺ νὰ διέπεται ἀπ' τὶς ἀρχές τῆς ἀλληλέγγυας ἐνοχῆς. Ὅπως δὲ πρὶν μὲ τὰ στοιχεῖα ποὺ ἔχουμε ὀφείλουμε νὰ δεχθοῦμε τοῦλάχιστον πὺς ἡ ἐταιρία ποὺ ἐρευνᾷμε διαφέρει ἀπὸ τὴν ἀπλὴ ἐταιρία τοῦ ἀστικοῦ δικαίου καὶ ἐμφανίζεται σὰ θεσμὸς συνθετότερος ἀπ' αὐτήν.

2.— «Συντροφία» ρεῖζῃ Δαμιανοῦ τοῦ Νίνα καὶ Τζανέτου Δημαγγελέα (ἐγγραφο 4):

α) Εἶναι καταστατικὸ ἐταιρίας πλοιάρχου - πλοιοκτήτη μὲ «ἐμπορο».

β) Σκοπὸς τῆς ἐταιρίας εἶναι ν' ἀγοράσουν σιτάρι μὲ καλαμπόκι καὶ νὰ τὸ πουλήσουν διανέμοντας τὰ κέρδη.

γ) Τὸ κεφάλαιο δὲν εἶναι ὀρισμένο γιατί τὸ ὕψος του θὰ ἐξαρτηθεῖ ἀπὸ τὴν ἀξία τοῦ ἐμπορεύματος. Θὰ τὸ καταβάλουν ἐξ ἡμισείας ὁ καθένας. Ἄν ὅμως δὲ φτάσουν τὰ χρήματα τοῦ ἐνὸς (Τ. Δημαγγελέα), θὰ δανεισθεῖ αὐτὰ ποὺ τοῦ λείπουν ἀπὸ τὸν ἄλλο, μὲ τόκο.

δ) Ἡ διάρκεια τῆς ἐταιρίας θὰ καθορισθεῖ ἀπὸ τὸ χρόνο ποὺ θὰ χρειασθεῖ γιὰ τὴν ἀγορὰ καὶ τὴν μεταπώληση τῶν ἐμπορευμάτων. Σὰν ὅρος τίθεται ὅμως ὅτι τὸ ταξίδι θὰ γίνῃ στὰ μέρη τῆς Μάνης καὶ ὄχι ἄλλοῦ.

ε) Ἡ λύση τῆς ἐπέρχεται μὲ τὴν πώληση τῶν ἐμπορευμάτων. Καθορίζεται μὲ

λεπτομέρεια ό τρόπος έκκαθάρισης, ως έξής : Μετά την πώληση θ' αφαιρεθεῖ πρώτα τὸ ναῦλο καὶ τὰ έξοδα μέχρι αὐτήν. Ἀπὸ τὸ ὑπόλοιπο θ' αφαιρεθοῦν πρώτα τὸ κεφάλαιο καὶ τὸ κέρδος ἢ τῇ ζημιᾷ πού θά προκύψει θά τὰ μοιραστοῦν καὶ οἱ δύο κατὰ ποσοστὸ 50 % ὁ καθένας.

στ) Ἐπιπλέον συμφωνίες ἔχουν γίνει ως πρὸς τὸ ναῦλο τοῦ πλοίου, τὸ ὁποῖο εἶναι συμφωνημένο κατὰ μονάδα βάρους, ἀλλὰ θά εξαρτηθεῖ ἀπὸ τὴν ποσότητα τοῦ φορτίου. Ἐπίσης δίνεται ἡ ὑπόσχεση ὅτι ὁ ἑταῖρος, πού θά δανεισθεῖ ἀπὸ τὸν ἄλλον ποσὸ γιὰ τὴ συμπλήρωση τοῦ κεφαλαίου του, θά τὸ ἐπιστρέψει καὶ μὲ τοὺς τόκους του κατὰ τὴν έκκαθάριση.

3.—«Συντροφικὴ ἐπιχείρηση» τῶν Signor Ἀντωνίου Νάζου καὶ κυρίου Δημητρίου Μανουσάκη (ἔγγραφο 5) :

Πρόκειται γιὰ συνυποσχετικὸ δύο ἑταίρων νὰ καταφύγουν σὲ διαιτησίᾳ ἔχοντας διαφορὰ μεταξύ τους, ἐπειδὴ ὁ πρῶτος ζητᾷ νὰ λάβει τὸ μερίδιο πού τοῦ ἀναλογεῖ καὶ διορίζουν διαιτητές.

α) Ὑπάρχει σύμβαση ἔγγραφη, δηλαδὴ ἐνστάσιον καταστατικὸ (συμφωνητικὸ μεταξύ γράμμα τους - στ. 3).

β) Ὁ σκοπὸς τῆς ἐταιρίας δὲν εἶναι δυνατό νὰ προσδιορισθεῖ, ἐπειδὴ ἡ λέξη «κορδοβάνια» (στ. 2) εἶναι ἄγνωστη γιὰ τὸν γράφοντα (νὰ πρόκειται γιὰ «κορδοβάνια» δηλ. κατεργασμένα δέρματα, marroquins). Παρ' ὅλα αὐτὰ ἔχουμε ἐταιρίᾳ πού χαρακτηρίζεται «ἐπιχείρηση» (στ. 2). Πιθανὸν λόγῳ τῆς ἀρχαιοπρεποῦς γλώσσας τοῦ γραφέα ἡ λέξη «ἐπιχείρηση» νὰ εἶναι μετάφραση⁽⁴⁾ τοῦ «ἐργαστήρι». Πάντως, δὲ μπορεῖ παρὰ νὰ σημαίνει ὅτι ἡ ἐταιρία κάτι παράγει καὶ ἐμπορεύεται.

γ) Οἱ ἑταῖροι εἶναι δύο καὶ ὁ ἓνας ἔχει ἀπαίτηση γιὰ τὴν ἀναλογία του ἀπὸ τὴν ἐταιρίᾳ. Δηλαδὴ οἱ ἑταῖροι συμμετέχουν σ' αὐτὴ μὲ καθορισμένο ἀπὸ πρὶν ποσοστὸ, τὸ ὁποῖο ὅμως δὲ γνωρίζουμε.

4.— «Συντροφία ἐμπορικὴ» τῶν Δημητρίου Κριεζῆ καὶ Δημητρίου Γιαννόπουλου (ἔγγραφο 6) :

Μὲ συνυποσχετικὸ δύο ἑταῖροι παραπέμπουν «διαφορὰν καὶ ληψοδοσίαν» (στ. 8) σὲ διαιτησίᾳ.

α) Ὑπάρχει καταστατικὸ ἔγγραφο (κατὰ τὸ ἐν αὐτοῖς γράμμα - στ. 9).

β) Οἱ ἑταῖροι εἶναι δύο, χωρὶς νὰ γνωρίζουμε ποσοστὰ συμμετοχῆς τους.

γ) Ἡ ἐταιρία χαρακτηρίζεται «ἐμπορικὴ», συνεπῶς ἀσκεῖ ἐμπόριο. Ἡ ἀναφορὰ πὼς εἶναι «συντροφία Μάλτας τε καὶ Ὑδρας» (στ. 17-18) δείχνει δύο ἑδρες ἢ δύο ἐμπόρους συνεταίρους πού, ἢ ἔχουν ἄμεσες καὶ σχετιζόμενες μὲ τὴ Μάλτα δοσοληψίες ἢ, τὸ πιθανότερο, ὁ ἓνας εἶναι ἐγκατεστημένος στὴν Ὑδρα καὶ ὁ ἄλλος

στή Μάλτα. Συνεπώς υπάρχει όπωσδήποτε επέκταση τῆς ἐμπορικῆς τους δραστηριότητας καὶ στή Μάλτα. Ἡ επέκταση αὐτὴ στὸ ἀναπτυγμένο ἐμπορικὰ καὶ σὲ ἄμεση ἐπαφὴ μὲ τὴν Εὐρώπη νησί (Μάλτα), δὲ μπορεῖ παρὰ νὰ εἶχε δώσει καὶ στὴν ἐταιρία τους μιὰ συνθετότερη καὶ πλησιέστερη στὰ εὐρωπαϊκὰ πλαίσια καί, γιατί ὄχι, στὸ εὐρωπαϊκὸ δίκαιο, μορφή.

5.— Συντροφία «Παντελῆς Λαζάρου Νέγκα καὶ Ἰωάννης Πρεβανᾶς καὶ Συντροφία» (ἐγγραφα 7, 8 καὶ 9) :

Διαφορὰ δύο ἐταίρων παραπέμπεται σὲ διαιτησία (ἐγγρ. 7). Ἀκολουθεῖ ἡ διαιτητικὴ ἀπόφαση (ἐγγρ. 8). Οἱ διαιτητὲς ὅμως συντάξανε ἐπίσης καὶ ἓνα γενικὸ λογαριασμὸ τοῦ τύπου «δοῦναι - λαβεῖν» γιὰ τὴ διαφορὰ (ἐγγρ. 9).

α) Καταστατικὸ πιθανὸν νὰ ὑπῆρχε. Σ' αὐτὸ συνηγορεῖ τὸ ὅτι οἱ διαιτητὲς εἶδανε καὶ μελετήσανε τὰ ἐγγραφα καὶ τὶς συμφωνίες τῶν ἐταίρων (ἐγγρ. 8, στ. 6-7).

β) Ἐπωνυμία ὑπάρχει καὶ ἀναφέρεται ρητῶς : «Παντελῆς Λαζάρου Νέγκα καὶ Ἰωάννης Πρεβανᾶς καὶ Συντροφία» (ἐγγρ. 8, στ. 4 - 5 καὶ ἐγγρ. 9, στ. 1).

γ) Ἐταῖροι εἶναι κατ' ἀρχὴν οἱ ἐμφανῆς Π. Νέγκας καὶ Ἰ. Πρεβανᾶς. Ἐνῶ ὅμως στὸ πρῶτο ἐγγραφο (ἐγγρ. 7) ἀναφέρεται πῶς αὐτοὶ οἱ δύο ἔχουν διαφορὰ, στὰ ἐπόμενα (ἐγγρ. 8 καὶ 9) δίνεται μιὰ ἐπωνυμία ὅπου ὑπάρχει τὸ «καὶ Συντροφία». Συνεπῶς πρέπει νὰ ὑποκρίνται τὰ ὀνόματα καὶ ἄλλων ἐταίρων. Δὲ μπορούμε ὅμως νὰ ὑποθέσουμε ὅτι ἐδῶ πρόκειται γιὰ τὴν ἐπερρόρυθμὴς ἐταιρίας. Στὸ συνυποσχετικὸ ὅμως πῶς ἀναφέρονται αὐτοὶ οἱ δύο καὶ μόνο αὐτοὶ ὑπογράφουν; Νομίζω, ἡ ἐξήγηση εἶναι πῶς, ἀφοῦ ἡ διαφορὰ ὁρίζεται μόνο μεταξὺ τους, γι' αὐτὸ καὶ μόνο αὐτοὶ οἱ δύο προσφεύγουν στὴ διαιτησία. Ἀλλοστε, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴν ἀμφισβήτηση τοῦ ἂν τὸ νοῖκι (ὁ κιρᾶς) τοῦ μαγαζιοῦ ἦταν περασμένο στοὺς λογαριασμοὺς (ἐγγρ. 8, στ. 10 - 12), πρέπει ὁ Ἰ. Πρεβανᾶς νὰ τοὺς συνέτασσε καὶ γι' αὐτὸ ὑπάρχει ἡ ἀντιδικία τους. Τότε ὅμως πιθανὸν ὁ Πρεβανᾶς νὰ ἦταν ἓνα εἶδος διαχειριστῆ.

δ) Διάρκεια τῆς ἐταιρίας : Τὸ πιὸ ἐνδιαφέρον στοιχεῖο ποὺ μᾶς προσφέρει ἡ περίπτωση αὐτὴ εἶναι ἡ μακρόχρονη διάρκεια τῆς ἐταιρίας. Μία ἐπταετία (1810 - 1817) εἶναι πολὺς χρόνος καὶ ἔνδειξη, ὄχι μόνο μιᾶς ρωμαλέας ἐπιχείρησης, ἀλλὰ καὶ ἐνὸς θεσμοῦ ποὺ ἐπιβιώνει.

ε) Ἄλλο ἐνδιαφέρον στοιχεῖο εἶναι ὁ γενικὸς λογαριασμὸς τῆς ἐπταετίας ποὺ συντάξανε οἱ διαιτητὲς. Αὐτὸς ὅμως ὁ λογαριασμὸς ἀφορᾷ μόνο τὶς σχέσεις (δοσοληψίες καὶ διαφορὲς - ἐγγρ. 8, στ. 12 - 13) τῶν δύο ἐταίρων καὶ δὲν ἀποτελεῖ ἰσολογισμὸ τῆς ἐταιρίας.

Ἄπ' αὐτὸν τὸ λογαριασμὸ συνάγουμε ἐνδιαφέροντα συμπεράσματα γιὰ τὰ δικαιώματα καὶ τὶς ὑποχρεώσεις τῶν ἐταίρων πρὸς ἀλλήλους : Ὁ ἐταῖρος καταβάλλει τόκους γιὰ χρήματα ποὺ ἔλαβε ἀπ' τὴν ἐταιρία γιὰ λόγους ποὺ δὲν ἔχουν σχέση

μέ τις ἐργασίες της ὅπως γιὰ τὴν πληρωμὴ χρεῶν του ἢ γιὰ προσωπικοὺς του λόγους ἢ σὰ δάνειο· ἔχει δικαίωμα ἀπολήψεων (κοψίματα)· λαμβάνει νοῖκι γιὰ πράγματά του ποὺ χρησιμοποιεῖ ἡ ἐταιρία.

στ) Κεφάλαιο - συνεισφορά τῶν ἐταίρων: Ὁ ἐταῖρος Νέγκας συνεισφέρει τὸ νοῖκι (κιρᾶς) τοῦ μαγαζιοῦ του, τὸ ὁποῖο συμπληρώνει τὴ συνεισφορά του (ἐγέμισε τὸ καπιτάλε του - ἐγγρ. 9). Ἡ ἐταιρία ἐπίσης δάνεισε στὸν ἴδιο ἐταῖρο ποσὸ ἐντόκως (2.000 γρόσια καὶ τῆς ἔδωσε μάλιστα χρεωστικὴ ὁμολογία), τὸ ὁποῖο κατέθεσε ὡς συνεισφορά του.

6.— «Συντροφία» Γ. Θεοφανόπουλου - Ἀ. Κορδία - Ν. Κορδία - Π. Δημητρακόπουλου - Ν. Δημητρακόπουλου (ἐγγραφο 10) :

Οἱ σύντροφοι κατέφυγαν σὲ διαιτησίαν, βγῆκε ἡ διαιτητικὴ ἀπόφαση καὶ τέλος συντάσσουν τὸ ἐξωφλητικὸ.

α) Ὑφίσταται ἐγγραφο συμφωνητικὸ τῆς ἐταιρίας (στερεωμένη διὰ κονδράτου - στίχοι 8-9).

β) Ἐταῖροι - ἐταιρικὴ μερίδα: Ἐταῖροι εἶναι πάντες. Ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸν καταμερισμὸ τῆς ζημιᾶς ὁ Γ. Θεοφανόπουλος πιθανὸν νὰ εἶχε μεγαλύτερη ἐταιρικὴ μερίδα, ἐνῶ οἱ ὑπόλοιποι εἶχαν τὴν ἴδιαν ἔλα. Ἡ ἀναλογία τοῦ συνολικοῦ ποσοῦ τῆς ζημιᾶς μετὰ αὐτὸ ποὺ ὑποχρεώνεται ὁ καθένας τους νὰ καταβάλλει βγαίνει ποσοστὰ γιὰ τὸν Θεοφανόπουλο 40 % καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους ἀπὸ 15 %. Ἄν ὑπῆρχε καὶ συμφωνία τους (τὸ πιθανότερο) γιὰ ἄνιση συμμετοχῇ στὰ κέρδη ὅπως στὶς ζημιές, τότε ἔχουμε περίπτωση ἐταιρίας ποὺ ὅλοι οἱ ἐταῖροι δὲν ἔχουν τὶς ἴδιες μερίδες.

γ) Σκοπὸς τῆς ἐταιρίας δὲν ἀναφέρεται. Ἀλλ' ἀπὸ τὴν ὑπαρξὴ ἐργαστηρίου καὶ τὴν ἀναφορὰ πραγματειῶν δείχνεται ὅτι θ' ἀσχολιόταν μετὰ τὸ ἐμπόριο.

δ) Ἡ διάρκεια τῆς ἐταιρίας κατὰ τὸ καταστατικὸ εἶναι πάνω ἀπὸ δύομισυ χρόνια (10/1/1819 - 3/8/1821 - στίχοι 8-9). Παρ' ὅλα αὐτὰ διαλύεται ἓνα χρόνο πρίν. Προφανῶς λόγῳ τῆς ζημιᾶς ποὺ ὑπέστη.

ε) Διαχειριστής: Ἀναφέρεται ρητῶς ὅτι διαχειριστής (διρετῶρος - στ. 30) εἶναι ὁ Γ. Θεοφανόπουλος. Ὁ ἴδιος εὐθύνεται καὶ γιὰ τὰ χρέη τῆς ἐταιρίας ὅσα δὲν τὰ συμπεριέλαβαν στὸν ἰσολογισμὸ (πηλάντζο - στ. 9) καὶ θὰ ἐμφανισθοῦν τυχὸν μετὰ τὴ λύση της.

στ) Ὁ ἓνας ἐταῖρος δὲν εἶναι παρὼν στὸ ἐξωφλητικὸ ἀλλὰ πιθανὸν νὰ τὸν ἐκπροσώπησε πληρεξούσιός του.

7.— «Συντροφία» τῶν Διονυσίου Ράπτη καὶ Διονυσίου Τζόκα (ἐγγραφο 11) :

Οἱ ἐταῖροι διαλύουν τὴν ἐταιρία τους χωρὶς νὰ καταφύγουν σὲ διαιτησίαν.

α) Ἐγγραφο καταστατικὸ δὲν ἀναφέρεται ρητῶς. Ὅμως ἀπὸ τὴν ἀκριβῆ

ήμερομηνία πού συνεστήθη ἡ ἐταιρία (ἔχοντες στερεώσει - στ. 6) καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ συμφραζόμενα συμπεραίνουμε πὼς θὰ ὑπῆρχε.

β) Ἑταῖροι εἶναι δύο.

γ) Ἡ ἐταιρία ἔχει σκοπὸ νὰ «ἀνοίξει φάμπρικα πάστος παξιμαδίων καὶ ἄλλων τοιούτων» (στ. 7-8).

δ) Ἡ ἐταιρία διήρκεσε δύο χρόνια.

ε) Ἡ ἐταιρία διαλύεται καὶ ὁ Δ. Τζόκας παίρνει προφανῶς μετρητὰ (παραλαβὼν σήμερον τὸ ἀνῆκον αὐτῷ δίκαιον - στ. 18-19), ἐνῶ ὁ Δ. Ράπτης κρατᾷ τὴ φάμπρικα, τὰ ἐργαλεῖα καὶ ἐπιβαρύνεται μὲ τὰ βερεσέδια.

Θὰ πρέπει νὰ σημειωθεῖ πὼς τὰ κυριότερα ἐρωτήματα πού τίθενται εἶναι, τί εἶδους ἐταιρίες ἦταν αὐτές, ἂν εἶχαν κάποια μορφή διαρκῆ καὶ δὲν ἀφοροῦσαν μίᾳ μόνο συγκεκριμένη καὶ εὐκαιριακῇ ἐμπορικῇ πράξει, ἂν εἶχαν νομικὴ προσωπικότητα, ἂν τὰ μέλη τους ἀναλαμβάνουν τὴν εὐθύνη ἀπέναντι στοὺς τρίτους καὶ γενικὰ πόσο ἐξελιγμένος ἦταν ὁ θεσμός. Ἐνα ἄλλο ἐρώτημα εἶναι τὸ ποῖο δίκαιο ἐφαρμόζοταν σ' αὐτὲς τὲς ἐταιρίες.

Ἐχοντας ἐξετάσει ἐπὶ μέρους τὲς ἐταιρίες πού μᾶς δίνουν τὰ ἐγγράφα, μποροῦμε νὰ προχωρήσουμε σὲ ὁρισμένα γενικὰ συμπεράσματα :

Τὸ ἐταιρικὸ κατὰ κανόνα συντάσσεται ἐγγράφως. Περιπτώσιν «δημοσιότητα», δηλαδή ἐγγραφὴ τῶν ἐταιριῶν σὲ εἰδικὰ βιβλία, σὲ τρόπο πού οἱ τρίτοι εὐκόλῃ νὰ πληροφοροῦνται τὴν ὑπαρξή τους καὶ τοὺς ὅρους τῶν καταστατικῶν, δὲν ἀποδεικνύεται ἀπὸ τίς πηγές οὔτε φαίνεται νὰ ὑπάρχει στὴν Ὑδρα¹¹. Ἀλλὰ γιὰ τὴν ἐποχὴ πού ἐρευνᾶμε πρέπει νὰ δεχθοῦμε ὅτι ὑπάρχει ἄλλου εἶδους δημοσιότητα, πρὸ οὐσιαστικῆς: αὐτὴ πού παρατηρεῖται σὲ πολιτεῖες σχετικὰ ὀλιγάριθμες καὶ κοινωνίες σχετικὰ κλειστὲς ὅπου εἶναι εὐκόλο, ὁ ντόπιος τουλάχιστον, νὰ πληροφορηθεῖ τὴν ὑπαρξὴ τῆς ἐταιρίας.

Ἡ ἐταιρία μπορεῖ νὰ ἐμφανισθεῖ καὶ μὲ ἐταιρικὴ ἐπωνυμία (ἐταιρία ἀριθ. 5). Ἀλλωστε στὴν Ὑδρα, λόγῳ τῶν ἐμπορικῶν συναλλαγῶν τῆς, ἀναφέρονται συχνὰ στὰ ἐγγράφα ξένες ἐταιρίες πού ἐμφανίζονται μὲ τὴν ἐπωνυμία τους¹².

Οἱ ἐταιρικὲς μορφὲς πού συναντᾶμε στὴν Ὑδρα, ὅπως ἐπισημάνθηκε παραπάνω, εἶναι προσωπικὲς ἐταιρίες καὶ ἐμπορεύονται, ἀσκώντας κατ' ἐπάγγελμα ἐμπορικὲς

11. Ἄ. Θ. Δρακάκη, ὅ.π., ὅπου δέχεται γιὰ τὴ Σύρα τὴ σύνταξη κατὰ κανόνα ἐγγράφου γιὰ τὴν ἐταιρικὴ συνεργασία, τὸ ὁποῖο καταχωροῦνταν στὸ ρετζῖστρο τῆς Καντζελλαρίας. Τούτῃ ἡ διαδικασία βέβαια πλησιάζει στὴν ἔννοια τῆς δημοσιότητας.

12. Ἄ. Λιγνοῦ, Ἀρχεῖον Κοινότητος Ὑδρας, 2, 395, ὅπου ἀναφέρεται ἐταιρία μὲ ἔδρα τὴ Μασσαλία καὶ ἐπωνυμία «Νικόλαος Γιάμαρης καὶ Συντροφία», ἐπίσης τοῦ ἴδιου Α.Κ.Υ., 6, 385, ὅπου ἀναφέρεται ἐταιρία «Ἀθανάσιος Δημητρίου καὶ Συνδροφία», κ.λπ.

πράξεις. Μὲ ἀντικείμενο ἐργασιῶν ποικίλλο, διαθέτουν συνήθως ἐργαστήρι (ἐταιρίες ἀριθμ. 1 καὶ 6), μαγαζὶ (ἐταιρ. ἀριθμ. 5), φάμπρικα (ἐταιρ. ἀριθ. 7), χαρακτηρίζονται ἐπιχείρηση (ἐταιρ. ἀριθμ. 3), συντροφιά ἐμπορικὴ (ἐταιρ. ἀριθμ. 4).

Ἡ διάρκειά τους πάντοτε ξεπερνᾷ τὰ δύο ἔτη ἢ τουλάχιστον εἶναι ἀόριστη. Μόνο μία περίπτωση ἔχουμε ἐταιρίας ποὺ ἰδρύεται γιὰ μιὰ συγκεκριμένη πράξη (ἐταιρ. ἀριθ. 2). Εἶναι ἐκείνη τοῦ πλοιάρχου-πλοιοκτήτη καὶ ἐμπόρου. Ἀλλὰ καὶ τούτης ἡ μορφή εἶναι πολὺ παλιὰ καὶ ἴσως ἡ εὐρύτερα διαδομένη, κυρίως στὰ νησιά, μὲ τὴν ἀναπτυγμένη ναυτιλία τους¹³.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐταίρων ποικίλλει (2 ἕως 5 μέλη).

Εἶναι γνωστὸς ὁ θεσμὸς τοῦ διαχειριστῆ καὶ ἔχει αὐξημένη εὐθύνη (ἐταιρ. ἀριθμ. 6).

Τὸ κεφάλαιο σχηματίζεται μὲ συνεισφορά σὲ χρῆμα, σὲ εἶδος ποὺ ἀποτιμᾶται σὲ χρῆμα (ἐταιρ. ἀριθμ. 5), σὲ χρῆμα καὶ ἐργασία (ἐταιρ. ἀριθ. 1) ἢ καὶ ἀνάμικτα.

Τὸ ποσοστὸ τῆς συμμετοχῆς τῶν ἐταίρων στὸ σχηματισμὸ τοῦ κεφαλαίου, στὰ κέρδη καὶ στὶς ζημιές, ἐπίσης ποικίλλει.

Ἡ ἐταιρία στὴν Ὑδρα ἔχει, κατὰ τὴν γνώμη μας, νομικὴ προσωπικότητα. Μπορεῖ νὰ εἶναι ὑποκείμενο δικαιομάτων καὶ ὑποχρεώσεων (ἐταιρ. ἀριθμ. 1).

Ὁ ἐταῖρος, ὅπως δικαιούται νὰ συμμετάσχει στὰ κέρδη, ἔτσι καὶ ὑποχρεώνεται νὰ ὑποστεί ἀνάλογα καὶ τίς ζημιές (ἐταιρ. ἀριθμ. 6)¹⁴.

Ὁ ἐταῖρος, ἀκόμα, καταβάλλει τόκους γιὰ χρήματα ποὺ ἔλαβε ἀπὸ τὴν ἐταιρία σὰ δάνειο ἢ γιὰ τὴν πληρωμὴ ἀτομικῶν του χρεῶν ἢ γιὰ προσωπικοὺς του λόγους (ἐταιρ. ἀριθμ. 1 καὶ 5). Τοῦτο εἶναι σύμφωνο καὶ μὲ τὸ βυζαντινὸ δίκαιο¹⁵.

Ὁ ἐταῖρος, ἐπίσης, ἔχει δικαίωμα ἀπολήψεων (ἐταιρ. ἀριθμ. 5).

Ἡ ἐταιρία λύεται μὲ ἀπόφαση τῶν ἐταίρων. Μπορεῖ νὰ εἶναι ἐπακόλουθο διαφορῶν μεταξὺ τῶν ἐταίρων ποὺ κατάφυγαν σὲ διαιτησία (ἐταιρ. ἀριθμ. 6) ἀλλὰ λύεται καὶ χωρὶς αὐτὴν (ἐταιρ. ἀριθμ. 7).

Λύεται ἐπίσης καὶ λόγῳ θανάτου ἐνὸς ἐταίρου (ἐταιρ. ἀριθμ. 1). Τοῦτο βρίσκειται σύμφωνο μὲ τὸ Βυζαντινὸ Δίκαιο¹⁶, μόνο ποὺ δὲ μπορούμε νὰ ποῦμε μὲ βεβαιότητα ἂν ἀποτελεῖ τὸν κανόνα, γιατί εἶναι πιθανὸν ἡ λύση τῆς ἐταιρίας νὰ ἔγινε ἐξ ἀνάγκης ἂν ὁ θάνατος κατέστησε ἀδύνατη τὴ συνέχισή της.

13. Πρόκειται γιὰ ἐταιρικὴ μορφή εὐρύτατα διαδομένη στὴ Δύση κατὰ τὸ Μεσαίωνα (Commenda) ἀλλὰ ποὺ κρατᾷ ἀπὸ τὸ Βυζαντινὸ δίκαιο καὶ τὸ Βυζαντινὸ Ναυτικὸ Νόμο Ροδίων, ὁ ὁποῖος γνωρίζει τὴν ἐταιρία ναυκλήρου-ἐμπόρου.

14. Βασιλικὰ 12.1.29.

15. Βασιλικὰ 12.1.58 καὶ Ἀρμενόπουλος 3.10.10.

16. Βασιλικὰ 12.1.57 καὶ Ἀρμενόπουλος 3.10.4 καὶ 3.11.1.

Κατά τή λύση τῆς ἐταιρίας γίνεται πάντοτε ἐκκαθάριση ἐνεργητικοῦ - παθητικοῦ, δηλ. πληρώνονται πρῶτα τὰ χρέη πρὸς τρίτους, γίνεται μέριμνα γιὰ χρέη ποῦ τυχὸν δὲ συμπεριελήφθησαν στὸν ἰσολογισμό, πληρώνονται οἱ μισθοὶ ἐργαζομένων καὶ τὰ νοίκια καὶ κατόπιν οἱ ἐταῖροι ἀναλαμβάνουν τὰ κεφάλαιά τους καὶ μοιράζονται τὰ τυχὸν κέρδη.

Ὅλες οἱ διαφορὲς ἀνάμεσα στοὺς ἐταίρους παραπέμπονται σὲ διαιτησίᾳ μὲ συνυποσχετικό. Τοῦτο καταρτίζεται ἐγγράφως στὴν καντζελλαρία. Τὸ συντάσσει ὁ καγγελλάριος καὶ ὑπογράφεται ἀπὸ τοὺς συμβαλλομένους, τοὺς συντόχους καὶ αὐτὸν ποῦ τὸ ἔγραψε. Τὸ ἐγγραφο ἔχει ἀποδεικτικὴ ἰσχὺ. Κατὰ κανόνα διορίζονται τέσσερις διαιτητές, δύο γιὰ τὸ κάθε μέρος, στοὺς ὁποίους δίνεται τὸ δικαίωμα σὲ περίπτωση ἰσοψηφίας νὰ ἐκλέξουν καὶ πέμπτο γιὰ νὰ γίνεῖ δυνατό νὰ βγεῖ ἀπόφαση μὲ πλειοψηφία, σὲ καμμιά ὅμως ἀπὸ τὶς ὑποθέσεις ποῦ ἐρευνοῦμε δὲ χρειάσθηκε νὰ καταφύγουν στὸν πέμπτο. Στὸ συνυποσχετικό περιέχεται ἀπαραίτητα ἡ ρητὴ καὶ ἀνεπιφύλαχτη δήλωση τῶν συμβαλλομένων πὼς ἀποδέχονται τὴν ὅποια ἀπόφαση τῶν διαιτητῶν καὶ μάλιστα τὴ θεωροῦν ἀνέκκλητη. Μολονότι τὸ δεδικασμένο τῶν ὅποιων ἀποφάσεων δὲν ἰσχύει κατὰ τὴν τουρκοκρατίαν¹⁷, στὰ συνυποσχετικά, ὅπως βλέπουμε, τηρεῖται ἀπαραίτητα ἡ ἀρχὴ τῆς ἀναγνώρισης ἐκ τῶν προτέρων τοῦ δεδικασμένου τῶν διαιτητικῶν ἀποφάσεων.

Οἱ διαιτητὲς λαμβάνοντας τὸ συνυποσχετικό, συντάσσουν καὶ αὐτοὶ τὴν ἀπόφασή τους ἐγγράφως, συνήθως στὸ δεύτερο φύλλο τοῦ ἴδιου χαρτιοῦ καὶ τὴν ὑπογράφουν. Ἡ διαδικασία ποῦ τηρεῖται δὲ διαφέρει ἀπὸ τὴ σημερινή. Ἀκοῦνε τοὺς διαδίκους, ἐξετάζουν μάρτυρες, ἐρευνοῦν τὰ ἐγγραφα καὶ τὰ ἐμπορικὰ βιβλία. Σὲ μιὰ περίπτωση, ἔχουν συντάξει γενικὸ λογαριασμὸ τῶν δοσοληψιῶν τῶν ἐταίρων (ἐγγρ. 8 καὶ 9). Τὴν ἀπόφαση τῶν διαιτητῶν ἀκολουθεῖ συνήθως ἐξοφλητικὸ γράμμα τῶν μερῶν (ἐγγρ. 3 καὶ 10). Σ' αὐτὸ δηλώνεται ὅτι ἡ διαιτητικὴ ἀπόφαση ἐκτελεῖται, οὐδεὶς ἔχει ἢ διατηρεῖ ἀπαίτηση κατὰ τοῦ ἄλλου καὶ λύεται ἡ ἐταιρία. Τὸ ἐξοφλητικὸ τοῦτο μπορεῖ νὰ γίνεῖ καὶ χωρὶς νὰ ἔχει μεσολαβήσει ἡ προσφυγὴ στὴ διαιτησίᾳ (ἐγγρ. 11). Ὅπωςδὴποτε ὅμως ὅλη ἡ διαδικασία ἔχει πανηγυρικὸ χαρακτήρα γιατί συντάσσεται ἀπὸ τὸν κοινὸ καγγελλάριο, παρουσία τῶν συντόχων ποῦ συνυπογράφουν (ἀκόμα καὶ τὸν Διοικητὴ τῆς Ὑδρας Ν. Κοκοβίλη συναντᾶμε νὰ παρίσταται σὲ μιὰ τέτοια πράξη - ἐγγρ. 10). Ἐκτὸς ἀπὸ τὴ διαιτησίᾳ οἱ ἐμπορικὲς διαφορὲς, σύμφωνα μὲ τὸν Ἀστικὸ καὶ Ναυτεμπορικὸ νόμο τῆς 1/5/1818

17. Μενελάου Ἀ. Τουρτόγλου, Τὸ δίκαιο κατὰ τὴν περίοδο τῆς τουρκοκρατίας, «Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους» (Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν, 1975), 11, 110 - 117· τοῦ ἴδιου, Ἡ νομολογία τῶν κριτηρίων τῆς Μυκόνου, «Ἐπετηρὶς Κέντρου Ἑρεῦνης τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου», 27 - 28 (1985), 2 ἐπ.

(άρθρα 1 - 22), μπορούσαν να επιλυθούν από τους «κατά καιρόν κριτές». Οί αποφάσεις τους, κατά τον αυτό νόμο, θεωρούνταν ανέκκλητες, αδιάσειστες και αμετάτρεπτες¹⁸.

Τέλος, απ' όσα είπαμε παραπάνω και όσον αφορά το δίκαιο που εφαρμόζεται στις εταιρίες της Ύδρας, διακρίνουμε κατ' αρχήν μερικά σημεία όπου είναι φανερή ή ομοιότητά του με το Βυζαντινό δίκαιο. Σε αρκετά άλλα θα μπορούσαμε να αναγάγουμε σ' αυτό¹⁹. Το σύνολο σχεδόν, όμως, των αρχών που διέπουν τις εταιρικές αυτές σχέσεις, σε γενικές γραμμές πλησιάζει κατά πολύ στο σύστημα που δίνει ο Γαλλικός Έμπορικός Κώδικας του 1807 (Code de Commerce), του οποίου η γνώση, καθώς και της προγενέστερης του Γαλλικής νομοθεσίας, δεν αποκλείεται στην Ύδρα. Άλλο είναι το θέμα αν αποτέλεσε ή Γαλλική νομοθεσία άμεση πηγή του δικαίου των εταιριών της Ύδρας. Το ότι αποτέλεσε για τους υπόδουλους Έλληνες ο Κώδικας αυτός κατά τα τελευταία χρόνια της δουλείας οίονει έθιμικό δίκαιο, δηλ. γραπτό δίκαιο εφαρμοζόμενο έθιμικά, είναι γνωστό²⁰. Για τη συγκεκριμένη όμως περίπτωση δεν έχουμε ενδείξεις ούτε υπέρ ούτε κατά. Άλλά μπορούμε να υποθέσουμε πως οι Ύδραϊοι εφαρμόζαν στην πράξη τις έμπορικές συνήθειες που κυριαρχούσαν στη Μεσόγειο απ' όπουδήποτε και αν προέρχονταν (είτε από γραπτό δίκαιο, είτε από έθιμικό) και τις οποίες ή πραχτική του εμπορίου και οι ανάγκες των συναλλαγών τις αποδέχονταν ή τις δημιουργούσαν και τις καθιέρωναν. Αυτές τις συνήθειες τις γνώριζαν και πολύ καλά μάλιστα. Άρα το στο εμπόριό τους, τόσο που πολλοί από άλλα μέρη προσέφευγαν στις γνώσεις τους²¹.

Συνεπώς το δίκαιο που εφαρμόζονταν στην πράξη έχει τις καταβολές του στο Βυζαντινό αλλά κυρίως προέρχεται από τις έμπορικές συνήθειες που διέπουν τις συναλλαγές στη Μεσόγειο.

18. Ός προς αυτό το σημείο και παρά τις ρητές διατάξεις του νόμου, ισχύει ή ίδια επιφύλαξη που σημειώθηκε παραπάνω για τις διαιτητικές αποφάσεις: κατά πόσο δηλαδή ισχύει το δεδικασμένο των όποιων αποφάσεων.

19. Και ή αναγωγή αυτή μπορεί να γίνει σχετικά εύκολα, εφόσον ή άστική εταιρία αποτελεί το υπόβαθρο της έμπορικής και το Βυζαντινό δίκαιο στις «περί κοινωνίας» διατάξεις του (Βασιλικά βιβλ. 12, Άρμενόπουλος 3, 10 και 11) ρυθμίζει αυτή την άστική εταιρία.

20. Ά. Κιάντου - Παμπούκη, έ.π., 39.

21. Γιώαννου Β. Λυκούρη, 'Η Διοίκηση και Δικαιοσύνη των τουρκοκρατούμενων νήσων Αίγινα - Πόρος - Σπέτσαι - Ύδρα κ.λπ., Άθήνα 1954, 238.

